

CSORBA GYÖRGY

EGY TÖRÖK–MAGYAR SZÖVETSÉG AJÁNLATA 1849-BŐL

Az 1848-49-es szabadságharcra vonatkozó török levéltári és könyvészeti anyag teljesen ismeretlen a magyar – és tegyük hozzá, a török – kutatás előtt. Míg magyar oldalról a nyelvi és paleográfiai nehézségek okoznak gondot, addig a török oldalon a téma iránti teljes érdektelenség. Természetesen nem a magyar forradalom kutatását hiányoljuk, hiszen a román fejedelemségek, illetve az orosz veszély jóval súlyosabb kérdés volt a korabeli oszmán vezetés szemében, amely leginkább ebben az összefüggésben tekintett a magyarországi eseményekre. Sokkal inkább az 1848-as események Oszmán Birodalombeli hatásával, az erről kialakított oszmán politikai gondolkodással, a politikai lépésekkel és intézkedésekkel kapcsolatos vizsgálatok hiánya feltűnő. Még a román fejedelemségek ügyében sem találkozhatunk török résztanulmányokkal.¹ Jelen írásunkban törökországi kutatásunk egyik kuriózumát, Batthyány Kázmér magyar külügyminiszter Ali² pasa külügyminiszternek írott, eddig ismeretlen levelét tesszük közzé.³

Az 1848–49-es eseményekre és azon belül is a magyarokra vonatkozó török források két isztambuli levéltárban lelhetők fel. A leggazdagabb anyag a

---

¹ A problémakört érintő egy-két kivétel: Cezmi Karasu: 1848 Ihtilallerinin Osmanlılar tarafından algılanışı, in: *Yeni Türkiye*. 701 Osmanlı özel sayısı I. 6. (2000):31. 233-236.; Hamdi Can Tuncer: Osmanlı sefiri Şekib efendi'nin gözüyle 1848 devrimi. 'Viyana halkının edepsizlikleri'. *Toplumsal Tarih* 1998. 54. s. 34-35.

² Mehmed Emin Ali Pasa (1815–1871) ötször volt nagyvezír, többször külügyminiszter. 15 éves korában már a Diván egyik titkára, ott kapta alacsony termete vagy pedig képességei/viselkedése miatt a „magas; magasztos, fenséges” jelentésű Ali becenevet, amely élete végéig rajta maradt. Ennél fogva kell írásban is megkülönböztetni az egyébként ugyanazon jelentésű (és az arabban csak egy betű eltéréssel írandó) személynévvé vált Alitól és ezért olvasható a korabeli levelekben is Aali alakban. Kemal Beydilli: Ali Paşa, Mehmed Emin, in: *İslam Ansiklopedisi*. Cilt 2., İstanbul, 1989., Türkiye Diyanet Vakfı, 425-426.

³ Törökországi kutatásaimat a Magyar Ösztöndíj Bizottság ösztöndíja tette lehetővé. Itt mondok köszönetet a francia szöveg értelmezésében nyújtott segítségért Mucsi Katalinnak és Kukely Györgynek.

Başbakanlık Osmanlı Arşiviben található, azonban a kb. 150 millió iratra terjedő állománynak csupán a húsz százaléka van analitikusan feldolgozva,⁴ ami azt jelenti, hogy évek, évtizedek múlva is előkerülhetnek újabb magyar vonatkozású, a kutatási témánk szempontjából is jelentős iratok.

A másik fontos lelőhely, a Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi – amely összesen mintegy 153 ezer iratot őriz – más problémák elé állítja a kutatót. Hiába rendelkezünk teljes körű kutatási engedéllyel, nem engedték megtekinteni a legígéretebbnek tűnő Francia Iratok (Fransız Evrak) nevezetű fond állítólag már elkészült, de meg nem jelent katalógusát, így meg kellett elégednünk azokkal az iratokkal, amelyet a levéltárosok úgy ítéltek meg, hogy magyar vonatkozású és korszakunkra vonatkozik (azaz legalább egyszer előfordul benne a magyar szó).⁵ Minden okunk megvan feltételezni, hogy a fondjegyzék megjelenésekor még több – közvetlenül vagy közvetve – magyar vonatkozású iratra fogunk bukanni. Összegezve: a 131-től a 283-ig terjedő sorszámú iratok közül hatvanhat volt alkalmunk megtekinteni, ahol a legkorábbi irat 1849. március 15-i, a legkésőbbi pedig 1849. szeptember 19-i volt (több iratnál nem szerepel dátum). Az iratok nem időrendben találhatóak. A legtöbbjük másolatban maradt fenn, a keletkezési helyek között megtalálhatjuk Párizst, Pestet, Szegedet, Belgrádot, Pancsovát, Zimonyt, Zágrábot, Galacot, Isztambul és Bukarestet; a szerzők között pedig Batthyány Kázmér, Czajka, Czartoryski, Bystronowski neveit olvashatjuk, Görgey másolatban megtalálható hadijelentései mellett. Sok esetben azonban nincs utalás a szerzőre. Nem lehet tudni, hogy ezek az iratok miért éppen itt lelhetőek fel, hiszen számos francia nyelvű levelet a Başbakanlık Arşivi őriz. Lényeges különbség, hogy az utóbbi helyen szinte kivétel nélkül a korabeli oszmán-török fordítás is megtalálható mellékletként.

Többet lehet tudni viszont arról, hogy hogyan jutottak az oszmánok kezébe ezek az iratok. A magyar kormánytól származó leveleket természetesen a magyar diplomácia konstantinápolyi képviselői adták át az oszmán kormány kijelölt megbízottjának.⁶ Több – közöttük számos aláírás nélküli – levél eseté-

---

⁴ Esin Yurdusev: *Studying Ottoman Diplomacy: a Review of the Sources*, in: *Ottoman Diplomacy. Conventional or Unconventional?* Ed.: A. Nuri Yurdusev, Houndmills–New York, 2004. 169.

⁵ Egyes iratokat kivonatosan már korábban ismertettek e fondból: Nigâr Anafarta: *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) arasındaki münasebetlerle ilgili tarihi belgeler*, hely és év nélkül. Korabeli újsághírek más jelzet alatt is találhatóak.

⁶ Figyelemre méltó az oszmán megbízott személye. Ahmet Vefik (1823–1891) nemcsak 1849 nyarán volt a magyarok Porta által kijelölt kapcsolattartója, hanem az év végén

ben egyértelműen sikerült a lengyel diplomáciai hálózat kulcsfiguráit szerzőként azonosítani, így ezek minden bizonnyal Adam Czartoryski herceg konstantinápolyi ügynöke, Czayka révén kerültek az oszmán udvarhoz.⁷

Megjegyezzük, hogy a Fényes Porta nem csak a magyar megbízottak beszámolóiból ismerte a magyarországi viszonyokat. Határvidéki tisztviselőinek, Fuat efendinek – a Porta havasalföldi megbízottjának – a belgrádi pasának és a különböző helyeken állomásozó oszmán diplomatáknak a jelentései állandóan és részletesen kitértek a magyar eseményekre.⁸ Fontos hírforrásoknak tekinthetők a birodalom fővárosában állomásozó diplomáciai testületek, de megemlíthetjük az európai lapok tudósításait is. Az oszmán vezetés hírhérsége és figyelme érthető: a magyar és persze tágabban főleg az európai események határozták meg az orosz-török viszony alakulását is.

Az alább közreadott irat mellett több figyelemre méltó levél is előkerült. Hermann Róbert kutatásai alapján tudjuk, hogy Andrássy Debrecenből való távozása után Batthyány Kázmér magyar külügyminiszter öt körjegyzéket küldött ki a külföldön tartózkodó magyar diplomáciai megbízottaknak, amelyek közül kettőt, a július 6-i, általános hadi helyzetről, valamint a július 14-i, szintén a hadi helyzetről, a békekötés lehetőségéről és az orosz beavatkozásról írottakat bizonyosan megkapta Andrássy is.⁹ A magyar diplomáciai futárok, csatornák azonban az eddig gondoltaknál is sokkal sikeresebbnek bizonyultak: a Topkapı levéltára őrzi ugyanis a magyar külügyminisztérium 176. iktatószámú, június 18-án kelt eredeti levelét, amely Mednyánszky Cézár és Gruber Fülöp honvédtisztek kivégzését tudatja a magyar diplomáciai ügynökökkel.¹⁰ Felleltük Teleki László De

---

őt nevezték ki Fuat helyére havasalföldi biztosnak és rábízták a kütahyai internálás lebonyolítását is. Később többször nagykövet, oktatási miniszter, 1878-ban az akkor alakult oszmán parlament alsóházának elnöke, ugyanabban az évben, majd 1882-ben újra nagyvezír. Híres francia műfordításairól és nyelvészeti munkáitól is. Ömer Faruk Akün: Ahmed Vefik Paşa, in: *Islam Ansiklopedisi. Cilt 1.*, Istanbul, 1989., Türkiye Diyanet Vakfı, 143-157.; Hajnal István: *A Kossuth-emigráció Törökországban I.*, Bp., 1927. 361.

⁷ Egy-két példa: Bystrzowski 1849. jún. 1-én Pancsován kelt levelének másolata: TSMA Fr. E. 156., megtalálható: Muzeum Narodowe w Krakowie Biblioteka Czartoryskich (továbbiakban: Biblioteka Czartoryskich) rkp 5370. No. 98.; Korsak 1849. júl. 7-én Tulcsán kelt levelének másolata: TSMA Fr. E. 247., megtalálható: Biblioteka Czartoryskich rkp. 5427/IV. No. 23.

⁸ A Başbakanlık Arşiviben eddig talált magyar vonatkozású iratok nagy része ilyen beszámolókat tartalmaz.

⁹ Hermann Róbert, 1990/4. 46.

¹⁰ TSMA Fr. E. 132.

L'Intervention Russe en Hongrie c. művét.¹¹ Több levélmásolat szól a magyar hadsereg létszámáról és elhelyezkedéséről.¹² Egy kaukázusi diverzió tervezetét¹³ későbbi munkánkban kívánunk ismertetni.

E rövid tanulmánynak nem feladata az 1848–1849-es török-magyar diplomáciai viszony teljes történetének feltárása. Legutoljára súlyának megfelelően Kosáry Domokos foglalkozott a kérdéssel, s ő hívta fel a figyelmet Batthyány Kázmér 1849. július 14-én Pulszky Ferencnek írt, ritkán idézett levelére, amelyben ismertette a konstantinápolyi követünknek küldött utasításokat.¹⁴ A levél legérdekesebb és számunkra legfontosabb részében arról ír a magyar külügyminiszter, hogy „ha az angol kormány nem ellenzi, s ez önnek a teendője lesz, maga Törökország állhatna egy szövetség élére, melyhez Magyarország hozzácsatlakozhatnék, s Törökország, az oltalma alatt álló fejedelemségek s Magyarország, ez fönntartván természetesen nemzeti függetlenségét, de föderátusa lévén a portának (Rákóczi idejében hazánk fiai többre is képesek voltak, inkább, mint Ausztriának, vagy a muszkának hódolni), ez olyan testületet képezne, mely bizony kipótolhatná Austria súlyát, amint tudom, hogy Sir Stradford Canning azt az angol kormány megnyugtatóra Magyarhonnak függetlensége elismerése föltételül kitűzte” és a szocializmus vádját is kivédhetik.¹⁵

Kosáry helyesen mutat rá, hogy ez az elképzelés teljesen elhibázott. Anglia deklaráltan Ausztriában látta a közép-európai egyensúly kulcsát, így ez a megoldás sem lehetett számára alternatíva. Tegyük hozzá, hogy egy átalakulóban lévő, belpolitikailag is instabil, külpolitikailag az utóbbi években nem túl sikeres, gyenge és rosszul felszerelt hadsereggel rendelkező, az orosz haderőtől hosszú ideje csak vereséget szenvedő és ezért vele szemben erős félelmetet tápláló Oszmán Birodalom nem gondolhatott arra, hogy egy orosz-oszt-rák szövetség ellen kétfrontos háborúba keveredjen külső – angol, francia – segítség nélkül. Nem is beszélve arról, hogy a föderáció alaposan megváltoztatta volna a birodalomban élő keresztények és nemzetiségek számarányát és súlyát is, belekeveredve saját nemzetiségeinek konfliktusai mellett újabb, ismeretlen megoldandó feladatokba. Mindemellett egy ilyen lépés az európai

---

¹¹ TSMA Fr. E. 131.

¹² TSMA Fr. E. 189. április 20-i, Fr. E. 243. július 17-i, Fr. E. 242. július 18-i keltezéssel

¹³ TSMA Fr. E. 262.

¹⁴ Kosáry Domokos: *Magyarország és a nemzetközi politika 1848-1849-ben*. História Könyvtár. Bp., 1999. 101.

¹⁵ Pulszky Ferenc: *Életem és korom*. S. a. r. Oltványi Ambrus. Magyar Századok. Bp., 1958. I., 552.

egyensúlyt is felborította volna, további bonyodalmakat idézve elő ezáltal. Kosáry kifejti, hogy a függetlenségét elnyerő új Magyarország csak súlyos feltetelekkel és hátrányokkal kapcsolódhatott volna egy nála társadalmilag és politikai kultúráját tekintve is eltérő birodalomhoz.

Úgy tűnik azonban, hogy Kossuthék másként ítélték meg a helyzetet, és tovább léptek a pusztá elmélkedésen. Az isztambuli Topkapı Sarayı Müzesi Arşiviben őrzött két irat új megvilágításba helyezi a magyar kormány külpolitikai gondolkodását és tetteit. Az első, egy Batthyány Kázmértól származó – tanulmányunk végén teljes egészében közlésre kerülő –, másolatban fennmaradt levél, amely konkrét ajánlatot tett egy szövetségre Áli pasának, a Porta külügyminiszterének.¹⁶ A másolaton sajnos elhagyták a dátumot, így csak körülbelül lehet behatározni keletkezésének idejét. Az irat szerint a Portát értesítik Magyarország függetlenségének deklarálásáról és Andrássy szívélyes fogadtatását kéri; az első sorok rögtön azt sugallják, hogy a levelet személyesen Andrássy vitte magával Konstantinápolyba, így forrásunk nem lehet későbbi, mint 1849. május 29., amikor is Andrássy elhagyta Debrecent.¹⁷ Olvashatunk Buda visszavételéről, illetve az orosz csapatok galíciai és krakkói gyülekezéséről, azaz még nem kezdődött meg az intervenció. A Havasalföldre kivert osztrák csapatok lefegyverzésével kapcsolatos követelés a május 19-i minisztertanácsi határozatban szerepelt, s valójában ez képezte Andrássy kiküldetésének alapját.¹⁸ A kormányzói „notification” minden bizonnyal a szintén május 19-én keltezett, az orosz intervenció ellen emelt ünnepélyes óvás lehet.¹⁹ A szerbekre vonatkozó megfogalmazások pedig megfelelnek annak, amit Kossuth május 21-én írt Perczel Mórnak.²⁰ A fentiek alapján tehát az irat keletkezését május 19. és 29. közé tehetjük.

A levél bevezetőjében Batthyány a közös történeti múltra és érdekekre hívja fel a figyelmet. Kifejti, hogy Magyarország és az Oszmán Birodalom hosszú ideig küzdött egymással ádáz, ugyanakkor lovagias ellenfélként. A két ország között a Habsburgok táplálták a viszályt, akik hatalmukba akarták keríteni Magyarországot és gyengíteni a törököket. Utal Thökölyre és Bécs 1683-as ostromára is, ahol a török és magyar seregek együtt harcoltak.

A Habsburg-ház álnok politikát folytatva önmagát tette tönkre. Új hatalom emelkedett fel mellette, az oroszok, akik belesodorták őt Lengyelország

---

¹⁶ TSMA Fr. E. 168.

¹⁷ Hermann Róbert, 1990. 39.

¹⁸ KLÖM XV. 348-349.; Hermann Róbert, 1990. 37.

¹⁹ KLÖM XV. 343-344.

²⁰ KLÖM XV. 369-372.

felosztásának bűnébe, ráadásul Ausztria kereskedelmi érdekeivel felhagyva a Duna torkolatvidékét is átengedte nekik. Az oroszok mindent megtesznek, hogy a Baltikum és a Dardanellák között terjeszkedjenek.

Az osztrákok most megszerezték, kikönyörögték az orosz segítséget, elismerve ezzel a tőlük való függést és egyben gyengeségüket ahhoz, hogy a népet saját erejükből hallgattassák el. Batthyány emlékezteti oszmán kollégáját, hogy ez a kettős agresszió és Oroszország beavatkozása törvénysértő, s nem hiszi, hogy Európa nemzetei saját érdekeiket is tekintve más szemmel néznék ezt. A nép hangja nyilvánul meg az angol és francia parlamentekben elhangzott felszólalásokban, a miniszter válaszában, amely kilátásba helyezte a kölcsönös intervenciót, ha szükséges. A francia kabinet sem kevésbé harcos híve azoknak, akik máshol a szabadságért harcolnak. Franciaország és Anglia vajon meg akarja várni, míg kiragadják Ausztria öleléséből a szláv népekkel körülvett Magyarországot, eltapossák azokat a román fejedelemségeket, amelyek a Porta védelme alatt állnak, és Konstantinápolyból fogják az oroszok megszabni a világpolitikát és a kereskedelmet, teszi fel a kérdést Batthyány.

A Fényes Porta régi nagyságában jelenhetne meg és mondhatná ki a döntő szót kelet-európai ügyekben, amely a nyugati féltekén is éreztetné hatását. Az Oszmán Birodalomnak a legszorosabban egyesülnie kellene Magyarországgal („l'Empire Ottoman devroit le plus étroitement s'unir avec la Hongrie”), amely békét eredményezne a magyarok, a Magyarországon élő szlávok és az al-dunai fejedelemségek között. Ez az új állam egy a jogon, az igazságon és a népek szabadságán alapuló hatalom lenne, amelynek alapjait a török kormány már megteremtette birodalmában, s amelyre a magyarok is áhítoznak, s amely birodalom kész arra, hogy megegyezzen a magyarokkal valamint a közép-európai szláv népek nagy részével.

Batthyány kijelentette, hogy Magyarország kormánya boldog lenne, ha az itt felvázolt terveket a török kormány értékelné és eredményeképpen „egy támadó és védelmi szövetség jönne létre” („alliance offensive et défensive”).

Utált a magyarok fegyveres erejére is. Az ország hamarosan egy kétszázézeres hadsereget fog felállítani, azonkívül egy jelentős nemzeti gárdával (azaz nemzetőrséggel) rendelkezik, ráadásul az egész nép mellettük áll. A török hadsereg vitézsége évszázadok óta ismert, és a magyar kormány nem kételkedik abban, hogy a Porta az orosz intervenció kérdésében saját érdekében is erélyes intézkedéseket fog tenni, és tiltakozik ez ellen, amely mind az emberi jogokat, mind pedig nemzetközi szerződéseket sérti. Ha a török vezetés nem mutat hajlandóságot a szövetségekötésre, a magyar kormány úgy tekinti, hogy a Porta megőrzi szigorú semlegességét.

Kitért arra, hogy a Török Birodalom fennhatósága alá tartozó szerbek hitestvéreiket segítve a magyarok elleni felkelésben komoly pusztítást és rombolást végeztek Magyarországon. Sikerült őket kiüldözni, de a magyarok a Fényes Porta iránti tiszteletből nem lépték át a határt, mert nem akarták a török állam területét megsérteni, akivel nem állnak háborúban. A magyar kormány is elvárja a Portától, hogy birodalma minden népének a legszigorúbban parancsolja meg, tartsák tiszteletben Magyarország határait. A magyar hadsereg legyőzte és kiüldözte Erdély határain túlra az orosz-osztrák vegyes hadakat, amelyek végül Havasalföldre menekültek, olyan területre, ami a Török Birodalomhoz tartozik. Ezeket nemhogy nem fegyverezték le, hanem még össze is gyűjtötték erőiket, és az osztrákok újra támadásba lendültek Magyarország ellen Havasalföld felől. Magyarország tehát arra kéri a török kormányt, hogy rendelje el, miszerint a jövőben Magyarország ellenségeit és más idegen seregeket le kell fegyverezni, amikor azok török területre érkeznek. Magyarország ugyanezt fogja tenni mindenki ellen, akik Törökország ellen lépnek fel. Batthyány kijelentette, hogy hazánk kész megegyezni Szerbiával, feltéve, ha elfogadhatók lesznek a javaslatok s megköszöni a Fényes Portának ebben az ügyben nyújtott közreműködését.

Végül azzal zárta a levelet, hogy a Porta rendkívül lekötölné a magyar kormányt, ha ezeket a kérdéseket kölcsönös megbízottjaik útján hivatalosan közléthetné, amely főleg mindkét nemzet közös ügyét, az orosz intervenció kérdésének megoldását vinné előbbre.

Összegezve, Batthyány egy török-magyar szövetség, sőt egy olyan föderáció tervét vázolta fel Áli pasának írt levelében, amely Kelet-Európában rendezhetné a fennálló nemzetiségi konfliktusokat, és egyben méltó vetélytársa és elensúlya lehetne az orosz birodalomnak.

Batthyány levelének tartalmát erősíti egy Iskender Bey nevű személy 1849. június 8-án Pestről írt, francia nyelvű, másolatban fennmaradt jelentése, miszerint „Président Kossuth” és Batthyány Kázmér külügyminiszter erősen törekszik fenntartani a jó kapcsolatot a Fényes Portával. Közölték Iskenderrel, hogy miután visszaverik az orosz betörést, a Porta szövetséget akar majd kötni Magyarországgal, és együtt képesek lesznek elegendő katonát kiállítani, hogy visszahódítsák Lengyelországot és visszaadják Törökországnak minden olyan tartományát, amely most orosz uralom alatt áll. Azt is kijelentették, hogy inkább preferálnak egy török szövetséget, mint egy franciát vagy angolt.²¹ Az utóbbi nyilvánvalóan

---

²¹ TSMA Fr. E. 239. A levél címzettjét nem tüntették fel a másolaton. Elgondolkodtató a levél nyelve is: bár nem volt ritka az oszmánoknál sem, hogy a diplomáciai levelezést francia nyelven folytassák le ebben a korban, ez inkább csak a nem muszlim (gö-

csak diplomatikus túlzás, hízelgés, amellyel a levél írójának és főleg a levél címzettjének szimpátiáját kívánták megnyerni. Mindenképpen figyelmet érdemel azonban, hogy Kossuthék határozottan egy török szövetségben gondolkodtak, legalábbis erre utal ez a valószínűleg egy informális találkozáson elhangzott beszélgetés.

Fentebb már kifejtettük, hogy egy magyar-török szövetségnek az adott politikai konstellációban semmi reális lehetősége nem volt, inkább sorolhatjuk a szabadságharc végén felmerült kétségbeesett külpolitikai kombinációk közé. A magyar politikai vezetés azonban, jól tudjuk, mindent megpróbált, hogy kitörjön a külpolitikai elszigeteltségből és szövetségest találjon a forradalom vívmányainak megőrzésére. Elég csak a fentebb idézett Pulszkynak címzett Batthyány-levél más részeire utalni, amely szerint készek lettek volna Ferenc Józsefen kívül bárki Habsburgot elfogadni a magyar trónon – angol garancia mellett. Sajnos egyelőre nem bukkant fel olyan török irat, amely az oszmán vezetés reakcióját feltárná előttünk. Valószínűleg már túl későn is jutott el hozzájuk az ajánlat; a bekövetkező orosz intervenció, az angol-francia tétlenség, a nyugati hatalmak nyomása, hogy a birodalom maradjon semleges a kérdésben, a magyar ellenállás összeomlása és nem utolsósorban az oszmán kormány realitásérzéke kétségtelenné teszi, hogy mindenképpen elutasító válasz született vagy született volna. Andrássy ismert leveleiben sem utal erre az ajánlatra illetve a válaszra.

Elgondolkodtató, hogy Batthyány a Pulszkynak július 14-én írt, fentebb idézett levelében sem említi meg a török szövetség konkrét ajánlatát, hanem feltételes módon beszél csak róla; igaz pozitív válasz nem is érkezett Konstantinápolyból. Valószínűleg a magyar külügyminiszter nem akarta teljesen kite-

---

rög, örmény vagy egyéb származású) diplomatákra és tisztviselőkre volt jellemző. Oszmán diplomáciai testület tagjától származó más levéllel ebben a fondban nem találkoztunk. A lengyel kérdés felvetése és hangsúlyozása is felébreszti a gyanút, hogy a levél írója esetleg egy (áttért) lengyel ügynök lehet. Közelebb visz személyéhez Lenoir lengyel ügynök 1849. július 19-i belgrádi jelentése, amely arról tudósít, hogy Iskender tegnap Pancsováról Erdélybe indult átvenni a román légió parancsnokságát. Biblioteka Czartoryskich rkp. 5389. No. 24. 90.f.; A felállítandó román légió élére 1849. július 16-án Kossuth a román küldöttek kérésére „Scender-Bey-Zlinski” őrnagyot nevezte ki, aki ekkor a pancsovai parancsnokságnál tevékenykedett, s egyben felszólította, hogy haladéktalanul induljon Erdélybe. KLÖM XV. 745. Itt tehát Antoni Aleksander Iliński lengyel őrnagyról van szó, aki 1849 előtt is már Iskender néven szolgált az oszmán hadseregben, s aki nyilván folyamatosan kapcsolatban állt a lengyel emigráns körökkel; ugyanakkor tisztázásra vár még ekkori viszonya az oszmán hatóságokkal. Bona Gábor: *Tábornokok és törzsisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. Bp., 2000. Harmadik átdolgozott, javított kiadás. 399.

regetni a lapjait; ugyanakkor naivitás lenne feltételezni, hogy egy ilyen ajánlatot kapva a Porta nem kérte volna ki Canning angol nagykövet véleményét. Ennek fényében lesz érdekes Wilhelm Alter sokat kritizált műve, amely Canning Palmerstonnak írt, 1849. július végén keltezett levelére hivatkozva megemlíti, miszerint Andrassy megtette a magyar-török szövetségre vonatkozó ajánlatát a Portának, amelyet különösen Reşid pasa üdvözölt lelkesen, mivel úgy gondolta, hogy ezzel helyre lehet állítani az Oszmán Birodalom 16. századi határait és dicsőséges múltját.²² Természetesen a valóságban Reşid pasa nagyvezírtől messze állt minden ilyen szélsőséges gondolat. Charles Sproxton kimutatta, hogy az Alter által citált levelek nem léteznek.²³ A jelen forrásközlés azonban mégiscsak Alter könyvének adatait erősíti, amely alapján Thim József terjedelmes monográfiájában is utalt arra, hogy Kossuth Andrassy útján egy olyan „romantikus” tervvel állt elő a Portánál, miszerint, kész volna a Porta fennhatósága alá helyezni Magyarországot egy Balkán-szövetség formájában, amelyhez Szerbia, a román fejedelemségek, hazánk és a törökök tartoznának. Anglia egyensúlyra törekvő politikájában ez a szövetség át tudná vállalni Ausztria szerepét.²⁴

A Topkapı levéltárából előkerült iratok mindenesetre felhívják a figyelmet arra, hogy a törökországi levéltárak még sok részlettel egészíthetik ki a magyar szabadságharcra vonatkozó ismereteinket.

---

²² Wilhelm Alter: *Die auswärtige Politik der ungarischen Revolution 1848 – 1849*. Berlin, 1912. 185-189.

²³ Charles Sproxton: *Palmerston and the Hungarian Revolution*. Cambridge, 1919. 75.

²⁴ Thim József: *A magyarországi 1848 – 49-iki szerb fölkelés története*. I. Bp., 1940. 390.

A FORRÁS

Lettre adressée par Mon. le Comte Batthiany Ministre des Affaires Étrangères de la Hongrie à S. E. Aali Pacha et dont fut porteur Mons. le Comte Andrassy maintenant encore à Constantinople et agent secret du Gouvernement Hongrois²⁵

Excellence

Le Gouverneur de l'État de Hongrie en me chargeant du porte feuille des affaires Étrangères, m'a fait un devoir particulier, en signe de la haute estime du puissant Empire Ottoman, dont nous avons l'honneur d'être voisins, de faire part la Sublime Porte des événements qui ont en lieu en Hongrie et ensuite desquels on lui a confié les rênes au Gouvernement.

Je me fais donc un honneur de transmettre à Votre Excellence les deux pièces ci jointes; la déclaration d'indépendance de l'État de Hongrie et la notification du Président Gouverneur. Je vous prie de les honorer de votre attention, de leur procurer un gracieux accueil ainsi qu'au porteur.

Je me permets d'y joindre quelques mots, non tant pour éclaircir la question, que la sagesse et les vues de haute politique de V. E. ont déjà depuis longtemps approfondie, mais plutôt pour exprimer en quelque sorte, les sentiments qui animent le Gouvernement présent de la Hongrie, lequel n'est que l'interprète de ceux de la native.

La Turquie et la Hongrie se sont longtemps combattres en ennemis braves et acharnés, mais ils fil rent aussi ennemis loyaux et chevaleresques, c'est aussi une tradition connue en Hongrie que l'Allemand lui manqua toujours de foi, le musulman jamais.

La maison Habsburg-Lorraine, nourret toujours la flamme de la discorde entre la Hongrie et la Turquie elle voulut que ces deux pays qui descendent pourtant d'une même noble origine de la partie du monde la plus ancienne et la plus illustre, s'entregorgeassent, car elle vouloit subjuguier la première et affaiblir la seconde. Elle ne réussit que trop dans ses projets!!!

Mais quand l'Autriche appesantit son joug sur la Hongrie et que les patriotes Hongrois s'appereurent a quoi tendirent les guerres infideuses qu'on leur fit faire contre leur voisin, ils commencerent à se rapprocher de la

---

²⁵ TSMA Fr. E. 168. A levelet modernizált helyesírással tesszük közzé.

Sublime Porte, et c'est avec des forces unies que leur armée invincible pénétra jusque sous les murs de Vienne.

Les rapports de la Transylvanie avec la Sublime Porte vous sont connus. Qu'une mutuelle entente entre la Porte et la Hongrie tout entière aurait pu changer la face des choses!!! 300 ans se sont passés depuis, mais les intérêts des nations n'ont pas changé.

La maison d'Autriche a toujours continué sa politique perfide. Mais par là même elle s'est ruinée elle-même et la juste punition de Dieu tout puissant semble prête à l'atteindre de la même, vu elle cherche son dernier appui.

Car une force colossale s'élève à ses côtés, celle-ci aussi russée que puissante a joué la perfide maison d'Autriche elle-même. Celle-ci dit lui servir d'échelle pour monter, elle l'engage dans le crime du partage de la Pologne, elle lui fit abandonner les intérêts du commerce de l'Empire Autrichien lui-même autant que ceux d'autres Etats de l'Europe occidentale et de l'Empire Ottoman à l'autre côté en abandonnant les embouchures du Danube au pouvoir de la Russie.

Le Gouvernement de celle-ci enfin poursuivant avec une observance religieuse, comme celle de l'évangile, le testament de Pierre de Grand, n'omit rien, ne recula devant rien de ce qui put être calculé à lui faire plutôt franchir la distance de la Baltique aux Dardanelles. Elle fit entrevoir à l'Autriche dans le lointain, comme le mirage dans le désert, quelques riches provinces dépouillées d'un nouveau partage comme celui de la Pologne.

Elle lui jeta l'amorce trompeuse qu'elle aurait l'affermir sur son trône chancelant au prix que la maison de Habsbourg aura probablement à payer en revanche, elle servoit ses desseins; et voilà que la maison de Habsbourg a ajouté la bassesse à tous les crimes dont elle a abreuvé les nations qui appartiennent à sa couronne. Elle mendie les secours du Russe se reconnoissant dépendante, et tribulaire et trop faible pour opprimer ses peuples de sa propre force, elle l'a obtenu et elle ne rougit déjà plus d'en faire l'aveu en face de l'Europe.

Mais le même jour que ces mots sacrilèges sont sortis de sa bouche le même jour à la vue seule des préparatifs qui se faisaient sur les frontières de la Gallicie et de Cracovie, un cri général s'est élevé aux cieux, au milieu des flammes et de la fumée dans lesquelles les Habsbourgs ont prolongé la Hongrie; ce cri unanime de la nation Hongroise, c'est le serment juré sur les ruines incendiées de ses capitales jumelées et au milieu de cadavres récemment tombés, justé sur l'étendard de Hongroise qui flotte de nouveau sur les créneaux de la forteresse de Bude, Bude arraché aux mains de l'ennemi.

par un assaut désespéré et ce serment n'est autre que de ne jamais se rendre à l'Autriche, ni à ses protecteurs, de périr plutôt mais de se lever en masse contre l'opposition inique et sacrilège.

Il n'est pas nécessaire que je rappelle à V. E. l'infraction de tout droit des nations commise par cette double agression et par cette intervention Russe, je ne puis croire que les autres Puissances de l'Europe, puissent dans leur propre intérêt la voir d'un oeil indifférent.

La voix publique s'explique clairement dans les interpellations faites à ce sujet dans les Chambres d'Angleterre et de France, la réponse du Ministère dans cette dernière dénote la nécessité d'une intervention réciproque en cas que cela arrive; le Cabinet Français n'est pourtant rien moins que guerrier et partisan de ceux qui combattent autre part pour la liberté.

Mais la France, l'Angleterre peuvent elle voir que l'aigle Russe plane dans le haut des airs et en enveloppant celui d'Autriche de ses ailes protectrice l'emporte avec soi pour se lancer en défi de ces Puissances sur la proie qu'il s'est désignée depuis des siècles. Veulent elles attendre jusqu'à ce qu'il ait arraché à l'Autriche ce qu'elle a avec tout ce qui est entouré de peuplades Slave, que moyennant cela elle écrase les Principautés qui sont dans la haute protection de la Sublime Porte et qu'elle dicte finalement de Constantinople des lois à la politique et au commerce du monde?

Si la France serait assez demoralisée pour pouvoir ainsi abandonner son influence en Orient et toute sa prépondérance à la Russie si l'Angleterre la puissante et florissante Angleterre fut assez aveugle, que je ne sais dans quel intérêt mal compris elle laisse porter le coup par la Russie qui alors la séparera des Indes, lui arrachera l'empire des mers et sera crouler infailliblement son commerce et tarir ainsi sa source de richesses; si tout cela arrivoit encore la Sublime Porte ne pourrait permettre un tel bouleversement de tout ce qui fut jusqu'à présent; au contraire, c'est en conservation d'elle même qu'elle dura élever la voix contre une politique aussi inique que peu conforme aux intérêts de cette haute Puissance et mettant en défi tous les traités qui garantissent l'intégrité de la Sublime Porte de la part de ces Puissances mêmes.

Ce serait alors le tour de la Sublime Porte de reparaitre dans toute son ancienne grandeur et de dire ce mot décisif dans les affaires de l'Europe orientale dont le contrecoup se ferait sentir jusqu'à l'autre Hémisphère.

Et c'est alors que l'Empire Ottoman devoit le plus étroitement s'unir avec la Hongrie. Ce seroit elle qui ameneroit la paix entre elle et les Principautés du bas Danube et les Slaves qui habitent une portion de la Hongrie, c'est elle

qui refuserait²⁶ la Pologne et les pays unis à une fédération, les pays les plus riches et les plus abondants de l'Europe, commandant le plus grand fleuve de l'Europe, ainsi que les plus grandes rivières de l'Asie, et six mers du Globe, ayant des ressources immenses ou tout genre et des populations toutes nées guerrières, servient non seulement assez forts pour rompre le choc d'une Puissance dix fois plus forte que la Russie, mais elle pourroit changer la face du monde, car elles auroient ce qui est plus nécessairement pour alliés l'Italie ainsi que la voix des peuples de l'Allemagne, de la France, de la Peninsule et des britanniques parce que ce seroit un pouvoir fondé sur le droit, la justice et la liberté des peuples, dont le Gouvernement Turc a déjà jette les fondements dans son vaste Empire, pour laquelle liberté nous combattons nous autres et après laquelle soupirent et sont déjà prêts à se concerter avec nous [et] la plus part des Peuples Slaves du centre de l'Europe.

Le Gouvernement de la Hongrie s'estimerait donc bienheureux si les vues qui ne sont qu'esquissées ici fussent appréciées par le Gouvernement de Sa Majesté Impériale et qu'une alliance offensive et défensive en fût le résultat.

La Hongrie aura bientôt sur pied une armée de Deux Cent mille combattants, il y a en outre sa garde nationale fort nombreuse et tout le peuple se lève contre les injustices qu'on veut lui infliger.

La bravoure et le courage héroïque de l'armée Turque est connu depuis des siècles; le Gouvernement de Hongrie ne doute dont point que la Sublime Porte, sera au sujet de l'intervention russe, dans son propre intérêt des démarches énergiques et qu'elle protestera elle aussi de son côté contre cette infraction au droit des gens et aux traités des nations. Si pourtant la Sublime Porte n'étoit point disposée vu ne crut pas les circonstances telles qu'elles puissent former une alliance avec nous, alors le Gouvernement Hongrois croit avoir le droit et le considère sous tous les rapports comme un devoir que la Sublime Porte et son Gouvernement ont envers eux mêmes de maintenir une stricte neutralité.

À ce propos je ne puis omettre de faire mention des nombreux ravages et des injures faites à la Hongrie par les Serbes qui accoururent en Hongrie de ce pays appartenant à l'Empire Turc, pour aider leurs corréligionnaires émeutes contre le Gouvernement Hongrois. Ils plongèrent les plus belles provinces de la Hongrie dans le meurtre, l'incendie et le pillage; la Hongrie réussit à les en chasser, mais elle n'usa pas les frontières par respect pour la

---

²⁶ Bizonytalan olvasat

Sublime Porte avec laquelle elle ne fut pas en guerre et dont elle ne voulut pas violer le territoire.

Elle croit donc pouvoir attendre de la Sublime Porte l'ordre le plus strict que tous les peuples appartenant à cet Empire respectent le territoire de la Hongrie. C'est de même que notre armée vainquit et chassa l'armée mixte Russe et autrichienne au delà des frontières de la Transylvanie celle-ci prirent refuge en Valachie, donc encore sur un terrain appartenant à l'Empire Turc, non seulement ils n'y furent pas désarmés, mais y recueillirent des forces et les autrichiens firent de nouveau invasion en Hongrie venant les armes à la main de la Valachie. La Hongrie prie donc le Gouvernement de la Sublime Porte ne fût ce que pour le maintien de la neutralité de donner des ordres précis pour qu'à l'avenir de pareilles troupes étrangères et ennemies de la Hongrie soient désarmées dès qu'elles arrivent sur le territoire Turc, de même que la Hongrie serait en pareil cas et par réciprocité envers tout corps armé qui voulut ainsi agir contre la Turquie avec laquelle la Hongrie se trouve en paix.

La Hongrie est prête à s'entendre avec la Serbie pourvu que les propositions que l'on seroit soient acceptables, elle sera reconnaissante au Gouvernement de la Sublime Porte pour tout intermédiaire en cette affaire.

Si le Gouvernement de la Sublime Porte voulait consentir à ouvrir à la Hongrie le moyen de communiquer officiellement avec elle moyennant leurs agents réciproques, il obligerait beaucoup le Gouvernement de la Hongrie et cela avancera les affaires surtout par rapport à l'intervention russe qui est une affaire d'un commun intérêt aux deux nations.

Le Ministre des Affaires Étrangères de la Hongrie

Signé: Comte Casimir Batthyany

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Fr. E.: TSMA Fransız Evrak

Hermann Róbert, 1990.: HERMANN RÓBERT: „A szép akasztott” Andrássy Gyula 1848–1849-es szerepéről, *Hadtörténelmi Közlemények* 1990/4.

KLÓM XV.: *Kossuth Lajos összes munkái*. XV. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. S. a. r. Barta István, Bp., 1955.

TSMA: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi